

2. temats

Senēsture un vēstures palīgdisciplīnas

Skolēniem – patstāvīgai lasīšanai

Vēstures palīgdisciplīnas

Arheoloģija. Arheoloģija pētī cilvēku sabiedrības attīstību, izmantojot lietiskos vēstures avotus.

Etnogrāfija. Etnogrāfija pētī pasaules tautu kultūru, to izcelšanos un attīstību.

Hronoloģija. Hronoloģija pētī dažādu tautu laika skaitīšanas sistēmas, noteikšanas paņēmienus un kalendārus.

Numismātika. Numismātika pētī monētas, papīra naudaszīmes, medaļas un ordeņus.

Heraldika. Heraldika pētī ģerboņu izcelsmi un attīstību, kā arī tajos esošo simbolu nozīmi.

Ģenealoģija. Ģenealoģija pētī radurakstus, dzimtu un atsevišķu personu izcelsmi.

Antropoloģija. Antropoloģija pētī cilvēku izcelšanos.

Dendrohronoloģija. Dendrohronoloģija pētī un datē koku gadskārtas, to struktūrā ietverto informāciju un izmanto to datēšanai.

Arheoloģija

Arheoloģija (no grieķu *archaios* – sens + *logos* – mācība) ir vēstures palīgdisciplīna, zinātnes nozare, kura, izmantojot praktiskas, arheoloģiskajos izrakumos iegūtas, materiālās liecības un to savstarpējo izvietojumu un kontekstu, rekonstruē vēstures notikumus, cilvēku sadzīvi un garīgās pasaules elementus. Arheoloģija tiek uzskatīta gan par antropoloģijas (galvenokārt Amerikā), gan par vēstures (pārsvarā Eiropā) nozari.

Rakstītajos avotos jēdziens *arheoloģija* pirmoreiz parādījās sengrieķu filozofa Platona dialogā "Hipijs lielākais", ar to saprotot dažādu senas pagātnes notikumu aprakstīšanu. Arheoloģija kā zinātnes nozare pēta no zemes izraktus senus artefaktus. Tā sākās renesanses un turpinājās apgaismības laikmetā 14.-18. gs. Šajā laikā, ko sauc par arheoloģijas spekulatīvo fāzi, sākās privātkolekciju veidošana, kurās galveno vietu ieņēma antīkās mākslas priekšmeti. Līdz pat 20. gs. sākumam arheoloģiju saprata kā zinātnes nozari, kas pēta dzīvi pagātnē pēc visiem, ne tikai no zemes izraktajiem, bet arī pēc etnogrāfiskajiem, numismātiskajiem, epigrāfiskajiem, folkloras u.c. pagātni atspoguļojošiem avotiem.

20. gadsimtā arheoloģisko materiālu analīzē plaši sāka izmantot dabas un tehnisko zinātņu iespējas. Īpaša nozīme bija dažādo absolūtās datēšanas metožu attīstībai, no kurām izplatītākā ir radioaktīvā oglekļa metode (C 14).

Arheoloģiskie izrakumi

Arheoloģisko izrakumu organizēšana ir metode, kā iegūt lietiskos vēstures avotus, pēc iespējas izzinot arī to atrašanās kontekstu. Arheoloģiskos atradumus iespējams diezgan precīzi datēt - noteikt laiku, kad lietas izgatavotas un lietotas. To nosaka ar dažādām metodēm, kuru rezultātus salīdzina, lai pārliecinātos, ka datējums ir pareizs. Viena no metodēm ir – noteikt, cik dziļi zemē priekšmeti atrodas.

Ilgākā laika posmā zemes virskārtas līmenis paaugstinās, veidojot horizontālas kārtas, kuras sauc par kultūras slāņiem. Katru kultūrskāni var datēt ar citu vēstures periodu.

Arheologi strādā, pētot objektus gan zemē, gan ūdenī. Pie zemūdens arheoloģijas objektiem pieder nogrimuši kuģi, kā arī senās dzīvesvietas un kapulauki, kas dēļ dažādiem iemesliem – zemestrīcēm, krastu nogrūvumiem, ūdens līmeņa paaugstināšanās – nokļuvuši zem ūdens. Zemūdens arheoloģija radās 20. gadsimtā. Latvijā zemūdens arheoloģiskie pētījumi veikti Āraišu, Vilkmuižas, Ušura u.c. ezeros.

Mūsdienās arheologi savus pētījumus var veikt arī ar aerofotogrāfijas metodi - fotografējot jau zināmos, pētot iespējamus arheoloģiskos objektus no gaisa.

Avots

Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata 2021.